

پیشران های انقلابی مبتنی بر عدالت در بیانیه گام دوم انقلاب و نقش آن در مدیریت بحران

احسان رهام^۱

چکیده:

بیانیه گام دوم انقلاب را می توان یک برنامه جامع و کامل در راستای آرمان ها و اهداف انقلاب اسلامی دانست که در آستانه دهه پنجم انقلاب، توسط مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) ارائه شده است. هدف اصلی این پژوهش، تبیین نقش و جایگاه پیشران های انقلابی مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب در جهت نیل به عدالت و پیشگیری از بحران و مدیریت آن بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب است. نوع تحقیق بنیادی و از نظر موضوع کاربردی است که با توجه به اکتشافی بودن تحقیق، فرضیه طرح نشده و ابزارگردآوری اطلاعات شامل استفاده از مطالعات کتابخانه ای (جستجوی اسناد و مقاله ها) بوده که در پایان نیز یافته های تحقیق نشان می دهد که حفظ و ارتقاء اصول عدالت و شاخص های مشتمل بر آن موجب می گردد تا جامعه ایرانی در مسیر پیشرفت قرار گرفته و عدول از آن به تدریج شکستگی موازیک همبستگی ملی را سبب می شود که در نتیجه خواهد توانست در دراز مدت به ایجاد بحران امنیتی ناشی از این معضل بینجامد.

کلید واژه: امنیت، بیانیه گام دوم، پیشران، عدالت، بحران.

جستار گشایی

انقلاب اسلامی و اندیشه و آرمان بلند رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) که در سال ۱۳۵۷ در سرزمین ایران رخ داد و نهضتی نوین را در عرصه زندگی بشر بنیان نهاد و انسانیت را به بازگشت به دین و فطرت الهی انسان و ایجاد نظامی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مبتنی بر ایمان فرا خواند. با تصور واژه «چهل سالگی» شاید هیچ واژه‌ای به اندازه «پختگی» به ذهن متبادر نشود. متن بیانیه گام دوم متنی در واقع آینده‌پژوهانه است؛ به این معنی که نخست بر اساس منطق روندپژوهی سعی دارد روال گذشته را مورد ارزیابی و بررسی موشکافانه قرار دهد و سپس روال کنونی را معرفی نماید و در نهایت آینده پیش‌رو را برای آیندگان بازنمایی کند. آینده‌ای که این متن به دنبال طرح آن است، آینده ترجیحی^۱ است که برخلاف آینده‌های ممکن و محتمل، سعی دارد که آرمان‌های انقلاب را در گام دوم تبیین و قابل تحقق سازد. متن اشاره به شعارهای انقلاب اسلامی دارد که به واسطه فطری بودن، جهانشمول، جهانی و مانا هستند. شعارهای آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت و برادری شعارهایی نیستند که محصور در زمان و مکان باشند. این ویژگی باعث تداوم و ماندگاری اهداف انقلاب خواهد شد و باعث می‌شود از این طریق مرزهای پیش‌روی انقلاب مرزهای تصنعی باشند و جلوی پیشرفت این انقلاب سدشدنی نیست زیرا هیچ فرد یا گروه یا فرهنگی نمی‌تواند با این اندیشه‌های جهانشمول مخالفت. یکی از سرفصل‌های مهم این بیانیه، عدالت و مبارزه با فساد است. فساد که در حکومت طاغوت دارای جنبه‌های مختلفی بوده که یکی از پیامدهای آن را می‌توان در فاصله ایجاد شده میان اغنیا و فقرایی جست که شکاف طبقاتی لجام‌گسیخته‌ای را ایجاد نموده که این مهم به عنوان یکی از پیشران‌های حرکت گسترده مردم به سوی براندازی حکومت طاغوت قابل بررسی و مذاقه می‌باشد. از دیدگاه معظم له، عدالت در صدر هدف‌های اولیه همه بعثت‌های الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شان و جایگاه است. امروزه بهره‌گیری بهینه از منابع، شفاف سازی، جلوگیری از فساد سازمان یافته و... ازجمله پیامدهایی است که در صورت توسعه هدفمند و فراگیر آثامی توان از بروز بحران‌های امنیتی و ورود توده مردم به مباحث امنیتی و در صورت بروز در مهار و کنترل و مدیریت بحران از این منابع و پیشران‌ها سود جست.

عدالت و مبارزه با فسادگاه در راس همه فضیلت‌های یک نظام حکومتی و گاه در کنار کارایی به صورت یکی از دو موضوع و هدف اساسی نظام اقتصادی جوامع مطرح بوده است. در متن بیانیه گام دوم نیز مفهوم عدالت از زمره مفاهیمی است که مقام معظم رهبری به آن پرداخته که این نشان‌دهنده اهمیت موضوع است، نقطه نظرات رهبری مشتمل بر دو مفهوم برابری و تأمین نیازهای اساسی عموم مردم به عنوان مهمترین دغدغه ایشان برای استقرار عدالت بوده و چارچوب اجرایی عدالت را مبتنی بر شاخص‌های

عدالت اجتماعی شامل اعطای حقوق، مساوات و عدم تبعیض، اعتدال، توازن و انصاف قرار داده است. بر همین اساس عدالت اجتماعی و قسط اسلامی را به عنوان مهمترین هدف نظام اسلامی در تمام برنامه‌ریزی‌ها و اهداف حکومتی دانسته و معتقد هستند همه دستگاه‌ها باید برای استقرار آن تلاش کنند. «رهبر انقلاب اسلامی، با استناد به قرآن مجید، عدالت را هدف اصلی ادیان برشمرده و معتقدند عدالت، هدف نظام سازی اجتماعی ادیان و حرکت بشر در چارچوب دین بوده است و این اهتمام جدی به عدالت، در هیچ مکتب بشری یافت نمی‌شود»^۱.

بنابراین دغدغه پژوهش حاضر این است که محقق پیش‌ران‌های انقلابی مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب را استخراج نموده، تا بحران‌های احتمالی ناشی از بی عدالتی، پیش از وقوع شناسایی و مدیریت گردند. شایان ذکر است آنچه محقق را به نگاشتن این تحقیق مکلف نموده این دغدغه بوده که، دشمنان انقلاب، دست از عداوت و دشمنی با انقلاب اسلامی برندخواهند داشت و یکی از محورهایی که دنبال خواهند نمود، سیاه نمایی و دروغ پردازی در خصوص بی عدالتی و فساد اقتصادی حاکم بر نظام بوده و بحران‌های انسان ساختی که ایجاد خواهند کرد، پیمودن ادامه مسیر را دشوار و انقلاب اسلامی را دچار پیچ‌های گوناگون و پیچیده ای خواهد نمود.

اجرای عدالت و مبارزه با فساد یکی از بالاترین خواسته‌های هر ملتی است که تأمین آن به طور خاص متوجه حاکمیت است، عدالت و مبارزه با فساد آن هم در نظام اسلامی که داعیه دار و زنده کننده نام حکومت علوی در جهان اسلام امروز است از اهمیت بالایی برخوردار بوده و اجرای آن می‌تواند امنیت و آرامش خاطر را برای مردمی که از فساد و بی عدالتی به تنگ آمده اند به ارمغان آورده و امید بخش و به عنوان پیش‌رانی برای حرکت رو به جلو در نزد آنان باشد. عدالت محوری و مبارزه با فساد مستلزم مبارزه جدی و سازمان یافته با فساد و بی عدالتی در دهه جدید انقلاب بوده و در صورتی که این مفاهیم تحقق یابد رسیدن به جایگاه نخست منطقه در تمامی زمینه‌ها دور از دسترس نخواهد بود.

کم توجهی به مبارزه با فساد و اشاعه جنبه‌های مختلف بی عدالتی ارتباطی نزدیکی با بروز انواع بحران‌ها در سطح جامعه داشته به نحوی که زمانی اعتراض و... از مرحله گفتاری به مرحله رفتاری و اجرا می‌رسد و با مظاهری نظیر آشوب، شورش، اغتشاش و... بروز می‌نماید، که آحاد مردم احساس تبعیض در برخورداری از امکانات و موقعیت‌های اجتماعی و... را به عینه مشاهده نموده و آثار و تبعات آن در زندگی روزمره مشکلات معیشتی و... را برایش ایجاد نماید. از دیگر سو تلاش گسترده بیگانگان برای بزرگنمایی، در خصوص فسادها و بی عدالتی‌هایی که بعضاً رخ داده، زیان‌های جبران‌ناپذیری به کشور و ملت ما زده، که این موضوع در صورت تداوم می‌تواند نظام را از مسیر اصیل خود منحرف و آگاه‌زگر بروز بحران‌های متنوع در سطح کشور باشد.

1. www.khamenei.ir; www.leader.ir

پیشران های انقلابی مبتنی بر عدالت در بیانیه گام دوم انقلاب و نقش آن در مدیریت بحران چیست؟ در مورد عدالت و مفاهیم مرتبط با آن مطالب و کتب متعددی نشرو چاپ گردیده که در ذیل به آن ها اشاره می گردد همچنین موضوع این پژوهش بدیع و تازه بوده به گونه ای که تا کنون پژوهش های اندکی مرتبط با این عنوان انجام گرفته است که به آنها اشاره می کنیم:

۱- عدل الهی در اندیشه مطهری - چاپ صدرا-۱۳۹۱: چارچوب مفهومی عدالت در مبانی دینی را مورد بررسی قرار داده است.

۲- مرتضی مطهری، بیست گفتار، قم: انتشارات صدرا، چاپ پنجم، ۱۳۹۳ که در خصوص لزوم عدالت اجتماعی در صفحه ۳۰ گفتاری داشته است: این نوشتار تنها به بررسی مفهوم عدالت اجتماعی پرداخته است.

۳- مقاله نقش بصیرت در مهار بحران های امنیتی (با تاکید بر اندیشه مقام معظم رهبری) که توسط مصطفی ساوه درودی و رضا صفایی انجام شده است: یافته های این پژوهش نشان می دهد که بین بصیرت و بحران رابطه معناداری وجود دارد و اگر دولت و ملت در مرحله سیاسی که امام خامنه ای (مد ظله العالی) در بیان مولفه ها بیشتر به مولفه های سیاسی تاکید و اشاره داشته و خبرگان نیز به همین مولفه بیشتر صحه گذاشته، هوشیاری، بیداری و حضور به موقع داشته باشند تا جامعه با بحران های امنیتی مواجه نشده و در صورت وقوع آن را کنترل خواهند کرد.

۴- مقاله های متعددی که در رابطه با بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی توسط اساتید مجرب و صاحب نظران امر به رشته تحریر در آمده و از وبگاه دفتر نشر و تنظیم آثار مقام معظم رهبری احصا گردیده: الف) گام دوم انقلاب در دو حرکت (شناخت تهدیدات امنیتی، مقابله با تهدیدات امنیتی، مصطفی ساوه درودی: ۱۳۹۸)

ب) پیشران های تحقق عدالت اجتماعی به عنوان یکی از محورهای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ایران (محمد یوسفی خرام: ۱۳۹۸)

که در این مقاله از آن ها به عنوان منبع بهره برداری شده است. در این مقاله روش تحقیق از نوع توصیفی و تحلیل محتوا می باشد. با انجام تحقیقات کتابخانه ای و بهره برداری از مقالات و مطالب مرتبط با موضوع ادبیات مربوط به موضوع مقاله و ادبیات مربوط به مدیریت در بحران و متن بیانیه گام دوم گردآوری گردیده و در زمینه پرسش های تحقیق، ادبیات با تاکید بر بیانیه گام دوم تنظیم گردیده است.

بررسی های انجام شده در خصوص مفاد مطروحه در مقالات و کتب ناظر بر آن است که هیچ کدام از آن ها مستقیم به موضوع مورد دغدغه این مقاله اشاره ننموده اند از این رو در این مقاله محقق تلاش دارد پیشران سازی انقلابی را که مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب و با نگاه مدیریت بحران محور مورد بررسی و واکاوی قرار دهد.

چار چوب نظری:

۱- مفاهیم:

باتوجه به اهمیت استخراج روندها و پیش‌ران‌ها در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و استفاده بهینه از اندیشه‌های ناب امام خامنه‌ای عزیز (مد ظله العالی) در این بیانیه در این بخش به تعاریف مرتبط با پیش‌ران، امنیت، بحران‌های امنیتی و بحران به اختصار می‌پردازیم.

۱-۱- مفهوم امنیت

باری بوزان معتقد است: امنیت را نمی‌توان به‌طورکلی تعریف کرد. بلکه تنها در مواردی مشخص می‌توان آن را تعریف نمود. از دیدگاه بوزان، امنیت از لحاظ مفهومی، ضعیف و از نظر تعریف مبهم، ولی از نظر سیاسی قدرتمند باقی‌مانده است؛ زیرا راه را برای طرح راهبردهای بسط قدرت توسط نخبگان سیاسی و نظامی باز می‌گذارد (بوزان ۱۳۹۰: ۱۴). ریشه امنیت در لغت از امن، ایمان و ایمنی است که به مفهوم اطمینان، آرامش در برابر خوف و ترس و نگرانی است؛ به عبارت دیگر، امنیت را به اطمینان و فقدان خوف تفسیر، تعریف و ترجمه نموده‌اند که تا حدود زیادی به واقعیت نزدیک و شامل دو بُعد ایجابی و سلبی در تعریف امنیت است. از یک‌سو اطمینان، آرامش فکری و روحی و از سوی دیگر فقدان خوف، دهره و نگرانی، که موجب سلب آرامش و اطمینان می‌گردند. (کاظمی ۱۳۹۲: ۷۷). رایج‌ترین درک امنیت، به عنوان شرایطی است که در آن احتمال آسیب بسیار کم است و دیگر تعریف امنیت اشاره به ایمنی ادراکات ذهنی دارد و بر این اساس امنیت به معنای یک وضعیت عاطفی و احساسی است که در آن ذهن انسان از هرگونه اضطراب و فشاری به دور است. هر تعریفی که از امنیت ارائه شود؛ نتایج خروجی‌های مختلفی دارد و هرکدام با ارزیابی خاص خود مواجه‌ها اند. (افتخاری ۱۳۹۱: ۵۵).

۱-۲- مفهوم پیش‌ران

عوامل تاثیر گذار بر روند‌ها و رویداد‌ها و اقدام‌ها و تصاویر که ممکن است، آینده‌های متمایزی پدید آورند. (فرهنگستان ادب و زبان فارسی ۱۳۹۶: ۶۵).

پیش‌ران‌ها مهمترین روند‌ها و رویداد‌های تاثیر گذار و منتخب اند که در مسیر یک تحول نقش برجسته‌ای دارند. به عبارت دیگر در بین روندها مواردی وجود دارد که از برجستگی بالاتری در مقام مقایسه با دیگر روندها برخوردارند و عامل اصلی در سرعت بخشیدن به تحول و رسیدن به هدف هستند. از این رو پیش‌ران‌ها به مراتب محدود و در حد و اندازه مشخص، موردی و تک‌رقمی هستند و شایان ذکر است که پیش‌ران‌ها در بین روند‌ها وجود دارند و از همه موارد مشاهده شده در روند‌ها حساس‌تر و مهم‌تر هستند. بنابراین می‌توان ملاک مشخصی را برای انتخاب پیش‌ران‌ها از بین روندها مورد توجه قرار داد که سه مولفه عمق، گسترش و نفوذ در آن بالا باشد. عمق به معنای درگیر شدن لایه‌های ساختاری حاکمیت، گسترش به معنای فضای جغرافیایی و نفوذ به معنای میزان درگیری اندیشه و افکار جامعه هدف خواهد بود. (ساوه درودی ۱۳۹۲: ۲۱۳).

۳-۱- مفهوم بحران

در تعریف علمی که از بحران بعمل آمده: آن را پدیده یا رویدادی بیان نموده که در یک جامعه اتفاق می افتد و منجر به بروز صدمه، آسیب، تهدید می شود و عبور از آن مشکل و نیاز به تصمیم فوری دارد^۱. بحران امنیتی مترادف با پدیده نزاع می باشد، نزاع دیپلماتیک تا نزاع جنگ. بحران‌ها بر این اساس به سطوح خرد و کلان تقسیم می شوند. در سطح کلان بحران شامل نزاع میان دولت‌ها و در سطح خرد نزاع میان گروه‌ها یا عاملان آنان می باشد. (عبدالله خانی ۱۳۹۰: ۴۰)

به طور کلی، بحران، پدیده یا رویدادی است که در یک سازمان یا جامعه اتفاق می افتد و منجر به بروز صدمه، آسیب یا تهدید می شود که عبور از آن مشکل بوده و نیاز به تصمیم فوری دارد، حال اگر این مجموعه اقدامات (پدیده یا رویداد)، منافع امنیت ملی یک کشور را تهدید نماید، بحران امنیتی نامیده می شود. (قدیریان ۱۳۹۵: ۵۲)

بحران امنیتی می تواند از سیاست سخت دشمن ناشی شده و در عین حال به لحاظ تهدید خارجی، انسجام درون گروهی را افزایش داده و نگرش‌هایی را در قالب اقدام تهاجمی به سمت منبع تهدید افزایش دهد. مفهوم دهکده جهانی باعث شد تا گستره تهدید وسعتی جهانی یافته و بیشتر در قالب تهدید نامتقارن، خود را نشان دهد.^۲ بر اساس تعریفی که آکادمی نظامی آمریکا از تهدید نامتقارن ارائه کرده است، تهدید طیف وسیع و قابل پیش‌بینی از عملیات‌های نظامی و شبه نظامی و اطلاعاتی است که توسط دولت‌ها سازمان‌ها و یا نیروهای تحت کنترل آنها نیابتی علیه نقاط ضعف و آسیب پذیر یک کشور و یا نیروی مسلح انجام میشود اطلاق می گردد.^۳ که تمامی این موارد می تواند زمینه ساز بحران‌های امنیتی باشد. (تاجیک ۱۳۹۴: ۸۰)

۴-۱- مفهوم عدالت

عدالت به مفهوم هماهنگی و تعادل اگرچه سابقه طولانی در حوزه تعریف این مفهوم وجود دارد، اما به طور مشخص این واژه را (نهادن هر چیزی به جای خود) و (به تساوی تقسیم کردن)، تعریف نموده اند. (عمید ۱۳۹۳: ۲۷۲).

در روایتی از امیر المؤمنین در روایتی از امیر مومنان علی . علیه السلام . آمده است: عدالت عبارت است از وضع و قرار دادن هر شی در جایگاه مناسب آن (این تعریفی جامع است و در تمامی موارد کاربرد عدل این معنا به نحوی در نظر گرفته شده است).

معنای عدالت در حوزه‌های مختلف علوم اسلامی دارای معانی مختلفی است و به نسبت تمایز هریک از علوم، معنای عدالت نیز تغییر می کند. مفهوم اصطلاحی عدالت را می توان در سه حوزه زیر مورد

۱. مصطفی ساهو درودی (۱۳۹۹)، تقریرات درس مدیریت بحران‌های امنیتی.

www.nlineibrary/wiley.com به قلم الوینیو و سینکوتین در مقاله برداشت چین از تهدیدات آمریکا و ژاپن.

۲. در این زمینه مراجعه شود به مک لوهان در کتاب دهکده جهانی.

3. www.khamenei.ir; www.leader.ir

بررسی قرار داد:

۱- عدالت در علم اخلاق

در علم اخلاق، مسائل از بعد روان شناختی بررسی شده و به درون روح انسان کشیده می شوند. عدالت نیز یکی از ویژگیهای نفسانی معرفی شده است و یکی از فضایل اخلاقی به شمار می آید. امام خمینی (قدس سره) درباره معنا و مفهوم عدالت در حوزه علم اخلاق می نویسند: بدان که عدالت عبارت است از: حد وسط بین افراط و تفریط و آن از امهات فضایل اخلاقیه.

به طور کلی در علم اخلاق عدالت به معنای اعتدال قوای نفسانی و پرهیز از هرگونه افراط و تفریط است.

۲- عدالت در علم فلسفه و کلام

در مباحث کلامی و عقاید عدل به صورت زیر بیان شده است: عدل در افعال این است که گفتار و کردار و رفتار انسان مطابق با حکم عقل و شرع و از روی حکمت و مصلحت باشد و اعلی مراتب آن عصمت می باشد.

در میان چهار تعریفی که استاد مطهری از عدالت ارائه داده اند، دو معنای آن، مفهوم عدالت را در علم کلام و فلسفه تداعی می کند:

۱. موزون بودن: جهان موزون و متعادل است و هرچیز در جایگاه خودش قرار دارد، به نحوی که کوچک ترین تغییر و تحول در جایگاه واقعی اشیاء، نظم و برنامه منطقی آن ها را در هم می ریزد.

۲. رعایت استحقاقها در افاضه وجود و امتناع نکردن از افاضه و رحمت به آنچه امکان وجود یا کمال وجود دارد. چون موجودات در نظام هستی از نظر قابلیت ها و امکان فیض گیری از مبدأ هستی با یکدیگر متفاوتند، بنابراین ذات مقدس حق به هر موجودی آنچه را که برای او ممکن است از وجود و کمال وجود اعطا می کند و امساک می نماید. (ر.ک: ناصر مکارم شیرازی، پیام امام امیرالمؤمنین (ع)، ج ۱۰، ص ۲۴۷)

موضوع عدالت یکی از مباحث ریشه‌ای در بررسی تحولات ایران بوده است و هر یک از جریان‌های فکری. سیاسی ایران معاصر در بستر تاریخی و منطق موقعیت اجتماعی، محورهای متفاوتی (نظیر عدالت، آزادی و قانون) را برای بیان جهت گیری و اعلام مواضع خود برگزیده‌اند که در بسیاری از موارد منجر به بروز چالش‌های اساسی در جامعه شده است. (مصطفی ساوه درودی، ۱۳۹۷: ۳۷)

۲ - مبانی نظری:

با توجه به اهمیت استخراج پیشروان‌های انقلابی مبتنی بر عدالت در بیانیه گام دوم، همچنین استفاده بهینه از اندیشه‌های ناب رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به مقایسه تطبیقی عدالت در کلام معظم له پیش از صدور بیانیه با مصادیق عدالت در بیانیه گام دوم می پردازیم.

در حالی که بیشتر متفکران حوزه عدالت‌پژوهی کم و بیش بر جنبه نظری بحث متمرکز شده و کمتر سخن از عدالت در حوزه عملی دارند، نگاه رهبر انقلاب اسلامی در پیروی از اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) به عدالت به عنوان یک مفهوم ارزشی در نزد مصلحان اجتماعی و متفکران و مردمان محروم و مستضعف از منزلت خاصی در هر دو بخش نظری و عملی برخوردار است. در بخش نظری مفهوم عدالت و تعاریف و اقسام آن و بحث در تعیین اصول عدالت و در بخش عملی برنامه‌ها و شاخص‌های عدالت در حوزه‌های مختلف جامعه از جمله قانون‌گذاری و قضاوت و اقتصاد، نظام آموزشی و بهداشت و درمان در اندیشه‌های رهبری ملموس و قابل مشاهده است.

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در نشست هم اندیشی راهبردی^۱ در سال ۱۳۹۱، عدالت را دغدغه همیشگی بشر دانسته و با اشاره به ورود متفکران و اندیشمندان تاریخ بشر به این مقوله خاطرنشان کردند «بررسی دقیق نشان می‌دهد که با وجود نظریه پردازی‌های مختلف اندیشمندان در مبحث عدالت، نقش ادیان الهی در این مقوله، بی نظیر و استثنایی بوده است». رهبر انقلاب اسلامی، با استناد به قرآن مجید، عدالت را هدف اصلی ادیان برشمرده و معتقدند عدالت، هدف نظام سازی اجتماعی ادیان و حرکت بشر در چارچوب دین بوده است و این اهتمام جدی به عدالت، در هیچ مکتب بشری یافت نمی‌شود. نقطه نظرات رهبری به دو مفهوم برابری و تأمین نیازهای اساسی عموم مردم به عنوان مهمترین دغدغه ایشان برای استقرار عدالت بوده و چارچوب اجرایی عدالت را مبتنی بر شاخص‌های عدالت شامل اعطای حقوق، مساوات و عدم تبعیض، اعتدال، توازن و انصاف قرار داده است. بر همین اساس برقراری عدالت و مساوات را به عنوان مهمترین هدف نظام اسلامی در تمام برنامه‌ریزی‌ها و اهداف حکومتی دانسته و معتقد هستند همه دستگاه‌ها باید برای استقرار آن تلاش کنند. (ر.ک: ساوه درودی، جامعه شناسی سیاسی، ص ۲۰۷).

شکل شماره یک: برداشت محقق از شاخص‌های عدالت از دیدگاه مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)

در پژوهش حاضر پس از آن که مهمترین برداشت‌های محقق از عدالت با نگرش به بیانات رهبر معظم انقلاب (مد ظله العالی) استخراج گردیده و برابر جدول شماره یک به نمایش درآمده است، محقق به تشریح برداشت‌های دیگری از عدالت از منظر معظم له نیز به شرح ذیل پرداخته است.

اعتدال به مثابه روش در اقدامات اطلاعاتی:

در پژوهشی با این عنوان نویسنده با الهام از اندیشه عدالت طلبی در اسلام و تاکید رهبران دینی و علمای اسلام در اجرای عدالت، اعتدال را به عنوان نقطه کانونی مورد نظر مقام معظم رهبری در اجرای اقدامات اطلاعاتی برجسته نموده و با بیان مفهوم این واژه به جایگاه آن در جامعه اطلاعاتی پرداخته و هدف از آن را آشنایی کارکنان جامعه اطلاعاتی با تدابیر معظم له در حوزه عدالت و چگونگی رعایت آن در اقدامات اطلاعاتی بیان داشته است. (مصطفی ساوه درودی، مجله فقه اطلاعاتی، ۵: ۱۳۹۵)

عدالت به مثابه انصاف:

رهبر معظم انقلاب (مد ظله العالی) در متن بیانیه، (انقلاب را انعطاف پذیر و آماده تصحیح خطاهای خود اعلام فرمودند و بیان داشتند) به نقد ها حساسیت مثبت نشان دهید و آن را نعمت خدا و هشدار به خودبه حساب بیاورید. انقلاب اسلامی پس از نظام سازی به رکود و خموشی دچار نشده و نمی شود و میان جوشش انقلابی و نظام سیاسی و اجتماعی تضاد و ناسازگاری نمی بیند.^۱

عدم تبعیض:

حضرت آیت الله خامنه ای (مد ظله العالی) با تاکید بر عدم تبعیض به مثابه عدالت می فرمایند:

حکومت باید زمینه را برای رواج عدالت و معنویت بدون هیچگونه تبعیضی در جامعه فراهم کند.

اعطای حقوق:

رهبر معظم انقلاب در متن بیانیه می فرمایند: انقلاب اسلامی در اعطای حقوق از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است و با صراحت و شجاعت در برابر زورگویان ایستاده است.

مساوات و توازن:

معظم له می فرمایند: این انقلاب به اصول خود به شدت پایبند و به مرزهای خود با رقیبان و دشمنان به شدت حساس است. مرتکب افراط و تفریط و چپ روی هایی که مایه ننگ بسیاری از قیام ها و جنبش ها است نشده است.

چارچوب مفهومی:

تحلیل داده ها:

با توجه به مفاهیم اشاره شده بالا که رهبر معظم انقلاب (مد ظله العالی) در گفتارهای قبلیشان از آنها به عنوان مولفه های عدالت بارها نام برده اند، با بررسی متن بیانیه گام دوم پیشران های مرتبط با این مفاهیم

۱. مصطفی ساوه درودی (۱۳۹۹)، تقریرات درس مدیریت بحران های امنیتی.

استخراج گردیده است.

محورهای مهم اشاره در گام دوم پیرامون عدالت بادی‌گاه ایجابی	محور اشاره شده در متن	برداشت محقق از آن	شاخص
	انقلاب انعطاف پذیر و آماده تصحیح خطاهای خود است	عدالت به مثابه انصاف	نقد پذیری
	حکومت باید زمینه را برای رواج عدالت و معنویت بدون هیچ گونه تبعیض در جامعه فراهم کند	عدم تبعیض	حاکمیت و رواج عدالت مدنی
	انقلاب اسلامی در اعطای حقوق از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است.	اعطای حقوق	حمایت از محرومان و مستضعفان
	انقلاب مرتکب افراط و تفریط و چپ روی ها نمی شود	مساوات و توازن	پرهیز از افراط و تفریط ها
محورهای مهم اشاره در گام دوم پیرامون عدالت بادی‌گاه سلبی	محور اشاره شده در متن	برداشت محقق از آن	شاخص
	عدالت و مبارزه با فساد: این دو لازم و ملزوم یکدیگرند	عدالت به مثابه مبارزه با فساد	عدالت محوری
	فساد اقتصادی توده چرکین کشورها و نظامهاست	فساد به مثابه توده چرکین	فساد ستیزی
	وسوسه مال و مقام و ریاست، حتی در علویترین حکومت تاریخ یعنی حکومت امیر المؤمنین (ع) کسانی را لغزاند	پایبندی به اصول	عزت نفس
	دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند	عدالت به مثابه مبارزه با فساد	فساد ستیزی
	طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات حکومت جمهوری اسلامی است	عدالت به مثابه طهارت اقتصادی	طهارت اقتصادی مسئولین نظام
	دستگاه های نظارتی باید با قاطعیت و حساسیت، از تشکیل نطفه فساد پیشگیری و با رشد آن مبارزه کنند	عدالت به مثابه مبارزه با فساد	فساد ستیزی
	مبارزه با فساد نیازمند انسانهایی با ایمان و جهادگر، و منیع الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است	مبارزه با فساد نیازمند پاک دستی است	ایمان و پاک دستی

عدالت در صدر هدفهای اولیّه همه بعثتهای الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شأن و جایگاه است	عدالت به مثابه هدف اولیّه همه بعثتهای الهی	عدالت محوری
در جمهوری اسامی، دلهای مسئولان به طور دائم باید برای رفع محرومیتها بتپد و از شکافهای عمیق طبقاتی بشدت بیمناک باشد	عدالت به مثابه عدم وجود شکافهای عمیق طبقاتی	عدالت محوری و رفع محرومیتها
تبعیض در توزیع منابع عمومی و میدان دادن به ویژه خواری و مدارا با فریب گران اقتصادی که همه به بی عدالتی می انجامد، بشدت ممنوع است	عدالت به مثابه توزیع مناسب منابع عمومی	توزیع مناسب منابع عمومی
غفلت از قشرهای نیازمند حمایت، به هیچ رو مورد قبول نیست	عدالت به مثابه حمایت از قشرهای نیازمند	محرومیت زدایی

با توجه به مفاهیم احصا شده از جدول بالا، این سوال مهم و اساسی یعنی چرایی و چگونگی چالش ها و بحرانهای امنیت ملی و پیامدهای آن در جمهوری اسلامی ایران و نیز چگونگی مهار آنها با تاکید بر پیشران سازی انقلابی مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب و نقش آن در مدیریت بحران های احتمالی، منظور نظراین تحقیق است.

پژوهشگر با مراجعه به متن بیانیه، مفاهیمی مانند عدالت به مثابه مبارزه با فساد، فساد به مثابه توده چرکین، عدالت به مثابه طهارت اقتصادی، مبارزه با فساد نیازمند پاک دستی، عدالت به مثابه هدف اولیّه همه بعثتهای الهی است، عدالت به مثابه عدم وجود شکافهای عمیق طبقاتی، عدالت به مثابه توزیع مناسب منابع عمومی، عدالت به مثابه حمایت از قشرهای نیازمند را استخراج نموده، که این نشان دهنده اهمیت موضوع عدالت در اندیشه معظم له بوده، بنابراین باید منتظر مبارزه جدی و سازمان یافته با فساد و بی عدالتی در دهه جدید انقلاب باشیم.

بنابر آن چه در بالا تشریح گردید، برقراری عدالت و مبارزه با فساد در اندیشه معظم له دارای جایگاه بالایی است به همین دلیل و با توجه به اهمیت موضوع عدالت با دو دیدگاه سلبی و ایجابی مورد بررسی قرار می گیرد.

دیدگاه سلبی به عدالت:

۱- نقد ناپذیری به مثابه پیشران حرکت به سوی استبداد و بی عدالتی:

انتظار انفعال و تجدیدنظر در مبانی ای که کُنشگر خردمند طبق آن عمل می کند، واقع بینانه نیست اما انعطاف برای رسیدن به هدفها انتظار معقولی است که واقع بینی آن را تأیید می کند. پس باید به

استقبال نقد رفت و آماده اصلاح بود، چرا که نقد ناپذیری به مثابه پیشران حرکت به سوی استبداد و بی عدالتی بوده که در رهگذر این استبداد و بی عدالتی فرادستان فربه تر و فرودستان نحیف تر شده که ثمره آن روی گردانی از نظام و مهیا شدن بستر برای انواع بحران ها نظیر بحران هویت، مشارکت، مشروعیت و ... است.

۲- عدم توجه به توزیع عادلانه منابع:

انسان یا نهاد پخته در کوره حوادث و سوانح ایام، باید نسبت به ظرفیت هایی که به طور بالقوه دارد توجه بیشتری پیدا کند. این یک اصل اساسی مدیریت نیز هست که بتوان با شناسایی منابع بیشتر و توزیع بهتر و عادلانه تر، عدالت اجتماعی را توسعه داد و به موفقیت دست یافت. این نکته نیز از دید رهبر انقلاب پنهان نمانده است.

۳- تعدیل نمودن سطح انتظارات و زمینه پیدایش زندگی تجمعاتی و بی عدالتی اجتماعی:

یکی از مهم ترین وجوه عقلانیت و واقع گرایی، تعدیل سطح انتظارات از خود و دیگران، مطابق با مبانی، امکانات و محدودیت هاست. برای موجود عاقل متحرک، یکی از مهم ترین نشانه های چنین تعدیلی، داشتن تصویری دقیق از مبدأ و مقصد خود است. این مقوله دست کم در دو بخش از پیام «گام دوم» به روشنی بیان شده است: الف (مبدأ و نقطه آغاز برای یک نظام نوپدید): انقلاب اسلامی و نظام برخاسته از آن، از نقطه صفر آغاز شد؛ اولاً: همه چیز علیه ما بود، چه رژیم فاسد طاغوت که علاوه بر وابستگی و فساد و استبداد و کودتایی بودن، اولین رژیم سلطنتی در ایران بود که به دست بیگانه - و نه به زور شمشیر خود- بر سر کار آمده بود، و چه دولت آمریکا و برخی دیگر از دولت های غربی، و چه وضع بشدت نابسامان داخلی و عقب افتادگی شرم آور در علم و فناوری و سیاست و معنویت و هر فضیلت دیگر. ثانیاً: هیچ تجربه پیشینی و راه طی شده ای در برابر ما وجود نداشت. بدیهی است که قیام های مارکسیستی و امثال آن نمی توانست برای انقلابی که از متن ایمان و معرفت اسلامی پدید آمده است، الگو محسوب شود. انقلابیون اسلامی بدون سرمشق و تجربه آغاز کردند، حال انقلابی که منادی عدالت اجتماعی بوده نباید به دلیل زیاده خواهی عده ای به محاق بی عدالتی فرو رود. ب (مقصد و نقطه اوج برای نظامی که می خواهد پیرو حکومت علوی شناخته شود): عدالت کلمه ای مقدس در همه زمان ها و سرزمین ها است و به صورت کامل، جز در حکومت حضرت ولی عصر (ارواحناfade) میسر نخواهد شد ولی به صورت نسبی، همه جا و همه وقت ممکن و فریضه ای بر عهده همه بویژه حاکمان و قدرتمندان است.

شکل شماره دو: دیدگاه سلیبی به عدالت:

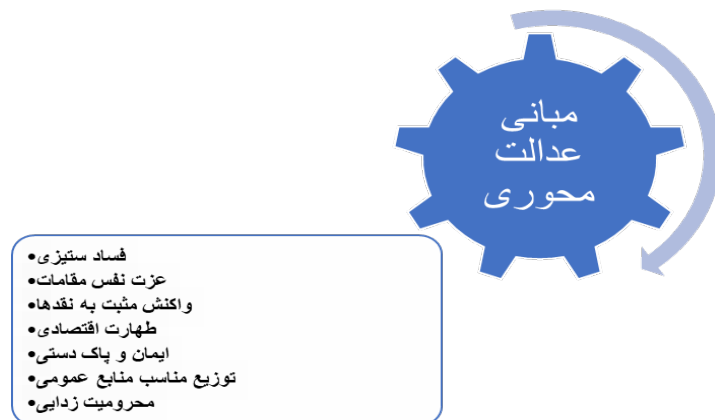
منبع (محقق ساخته)

با مراجعه به متن بیانیه، مفاهیم فساد ستیزی، عزت نفس مسئولین نظام، واکنش مثبت به نقدها، طهارت اقتصادی، ایمان و پاک دستی، توزیع مناسب منابع عمومی و محرومیت زدایی از اهم مبانی عدالت محوری در اندیشه معظم له بوده است.

در نگاه ایشان به مقوله غفلت دست‌اندرکاران در توزیع ناعادلانه منابع به اشاره کلی اکتفا نشده و اشاراتی هست تا برای جوانان خردمند، پیرانگیزه و کاردانی که از این پس بارهای مدیریتی را در کشور بر عهده می‌گیرند، سرنخ باشد، چرا که کشور جمهوری اسلامی ایران با دارا بودن یک درصد جمعیت جهان، دارای ۸ درصد ذخایر معدنی جهان است: منابع عظیم زیرزمینی، موقعیت استثنائی جغرافیایی میان شرق و غرب و شمال و جنوب، بازار بزرگ ملی، بازار بزرگ منطقه‌ای با داشتن ۱۵ همسایه با ۶۰۰ میلیون جمعیت، سواحل دریایی طولانی، حاصلخیزی زمین با محصولات متنوع کشاورزی و باغی، اقتصاد بزرگ و متنوع، بخش‌هایی از ظرفیت‌های کشور است؛ که توزیع ناعادلانه این منابع می‌تواند زمینه‌های ایجاد فاصله طبقاتی بین فقیر و غنی و امکان بروز بحران‌های ناشی از تبعیض طبقاتی به ویژه بحران توزیع را به وجود آورد.

درخصوص توازن خواسته‌های مردم با داشته‌های نظام چنان‌که پیداست، این تعدیل انتظارات به معنای دست‌کشیدن از آرمان‌ها یا کوتاه آمدن از وعده‌هایی که در شعارهای انقلابی به مردم داده شده نیست؛ بلکه تصویر صادقانه‌ای از آغاز و اوج حرکت عمومی کشور در مسیر انقلاب اسلامی به دست می‌دهد که هم تحلیل‌ها را در چهارچوب پذیرفتنی‌تری قرار می‌دهد و هم نسخه‌های برون‌رفت و بهبود را کارآمدتر می‌سازد.

شکل شماره سه: دیدگاه ایجابی به عدالت:

راهکارهای مقابله با بی عدالتی با استناد به بیانیه گام دوم:

در ادامه می‌کوشیم با تکیه بر مواضع و دیدگاه‌های پیشین رهبر معظم انقلاب، توضیحات و شرح‌هایی درباره نحوه مقابله با بی عدالتی با نگاه مدیریت بحران، ارائه کنیم:

۱- امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده را گسترش دهید "در خود و دیگران نال امید به آینده را پرورش دهید. ترس و نومی‌دی را از خود و دیگران برانید. این نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد شما است." به‌طور خاص در چند سال اخیر، جبهه دشمن بر یأس‌پراکنی و ناامیدسازی مردم تکیه کرده است و بسیار بیش از گذشته بر طبل ناامیدی می‌کوبد و مردم را نسبت به آینده انقلاب، بدبین و نگران می‌سازد. برنامه دشمن این است که همه‌چیز را توأم با بی عدالتی و ازدست‌رفته و تباه‌شده وانمود کند و مردم را سرخورده و حاشیه‌نشین سازد تا انقلاب را در تنهایی خویش، به مسلخ بکشاند. این شگرد و حربه‌ای بوده که در طول دو سال گذشته، نقطه اصلی تمرکز رسانه‌ای جبهه دشمن بوده است. اما دست ما خالی نیست؛ چون سخن دشمن کذب است و واقعیت و عینیت، به‌هیچ‌رو آن را تأیید نمی‌کند. انقلاب، برکات و حسنات فراوان داشته و آینده نیز درخشان است و هیچ یک از شواهد با این سیاه‌نمایی‌ها همخوان نیستند.

۲- عدالت و اخلاق، نیازهای اصلی جامعه هستند "عدالت به معنی قرار گرفتن هر چیزی در سر جای خود است، و اخلاق به معنی رعایت فضیلت‌هایی چون خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمند، راستگویی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس و دیگر خلقیات نیکو است. معنویت و اخلاق، جهت‌دهنده همه حرکتها و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آنها، محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت می‌سازد." خلاصه این که اصالت از آن «امر فرهنگی» و به‌طور خاص فرهنگ دینی است.

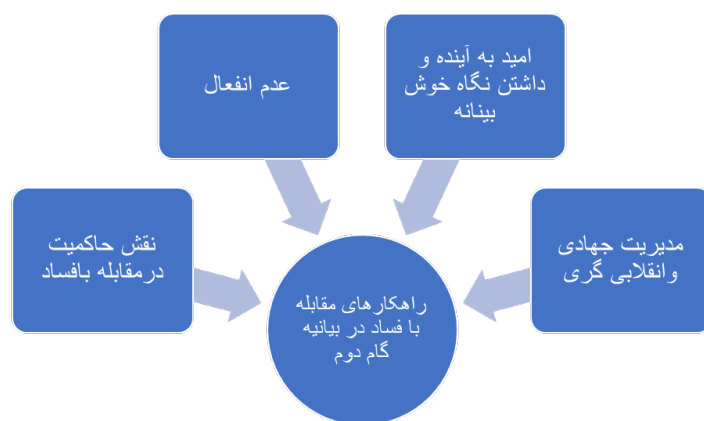
۳- حکومت باید زمینه را برای رواج عدالت و معنویت در جامعه فراهم کند "شعور معنوی و عدالت

اجتماعی، در جامعه هرچه بیشتر رشد کند برکات بیشتری به بار می آورد؛ این، بی گمان محتاج جهاد و تلاش است و این تلاش و جهاد، بدون همراهی حکومتها توفیق چندانی نخواهد یافت. اخلاق و عدالت، البته با دستور و فرمان به دست نمی آید، پس حکومتها نمیتوانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند، اما اولاً خود باید منش و رفتار عادلانه و معنوی داشته باشند، و ثانیاً زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند."

تحلیل یافته ها:

با توجه به اینکه دو مفهوم عدالت و مبارزه با فساد در متن بیانیه گام دوم با یکدیگر قرین بوده و معظم له بارها به آنها در کنار یکدیگر اشاره نموده اند و در اندیشه ایشان این دو لازم و ملزوم یکدیگرند با بررسی متن بیانیه مفاهیم زیر به شرح شکل شماره چهار استخراج گردیده است.

شکل شماره چهار: مهمترین شاخص های مبارزه با فساد

چارچوب متن بیانیه گام دوم که از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی) چراغ راهی است که راه کارهای برون رفت از بحران ها را نیز با کمی مذاقه در متن آن می توان احصا نمود و این تحقیق بر آن است که با استفاده از آن و بیان مصادیق عدالت بحران های احتمالی پیش رو را شناسایی و در صورت وقوع مدیریت نماید.

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) اما عدالت را به مثابه اعطای حقوق، مساوات و عدم تبعیض، اعتدال، توازن و انصاف تبیین نموده و بر همین اساس عدالت را در چهار محور ذیل به عنوان مهمترین هدف نظام اسلامی در تمام برنامه ریزی ها و اهداف حکومتی دانسته اند.

۱- عدالت محوری در رفتار:

معظم له با اشاره به کتاب شهید مطهری می فرمایند: در بخشی از کتاب (عدالت از نظر امام علی (ع) آمده: مقتضای عدالت مساوات است، در شرایط حقوقی مساوی و نه در شرایط نامساوی، یعنی نباید میان شرکت کنندگان در یک مسابقه علمی یا قهرمانی در غیر آن چه مربوط به استعداد و هنر و لیاقت

است بین افراد فرق گذاشته شود. آنچه نباید ملاک قرار گیرد این امور است که مربوط به لیاقت و استعداد یا فعالیت و مجاهدت افراد نیست. اگر استعداد ها و لیاقت ها را نادیده بگیریم و به همه نمره و امتیاز مساوی بدهیم ظلم کرده ایم. معنی مساوات و به یک چشم دیدن و همه را برابر در نظر گرفتن این است که هیچ ملاحظه شخصی در کار نباشد، از نظر ملاحظات شخصی همه علی السویه باشند، از نظر ملاحظات طبقاتی هم همه علی السویه باشند. (درس خارج فقه معظم له به تاریخ ۱۳۹۶/۰۸/۰۱).

۲- عدالت محوری در گفتار:

ایشان با اشاره به بخشی از کتاب عدل الهی در اندیشه شهید مطهری، مصداق بارز عدالت در گفتار نیز عدالت مولای متقیان است به طوری که نقل است در روزگار خلافت خلیفه دوم، شخصی ادعایی نسبت به حضرت امیر علی (ع) داشت و بنا داشت در حضور رسیدگی شود. مدعی حاضر شد و خلیفه در خطاب به امام علی (ع) گفت: ابالحسن در کنار مدعی قرار گیر تا حل دعوا کنم، آثار ناراحتی در سیمای امیر مومنان علی (ع) ظاهر شد خلیفه به او گفت ای علی از اینکه تو را در کنار دشمن قرار دادم ناراحتی؟ امام علی (ع) فرمودند: نه بلکه از آن جهت که در گفتارت نسبت به ما دو نفر عدالت را رعایت نکردی نگران شدم، زیرا او را با نام صدا کردی و مرا با کنیه و لقب (ابالحسن) خواندی، ممکن است طرف دعوا نگران شود. (مطهری، ۱۳۹۱: ۹۷)

۳- عدالت محوری در سازمان:

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) برای تبیین عدالت سازمانی به نظریه برابری، که یکی از نظریات مهم در حوزه رفتار سازمانی است اشاره نموده و بیان می دارند: افراد مایلند در قبال انجام کار پاداش منصفانه دریافت کنند، به عبارت دیگر فرد به اندازه هم صنفان خود از پاداش های انجام کار بهره مند شود. بنابراین مسئولین ما و حتی مدیر یک سازمان یا اداره کوچک نیز بایستی این عدالت و انصاف را به احسن وجه رعایت کند.

۴- عدالت محوری در جامعه:

رهبر معظم انقلاب (مد ظله العالی) در سخنرانی در حضور نخبگان و دانشگاهیان در دی ماه ۱۳۹۳ عدالت را به عنوان یک مفهوم ارزشی که نزد مردمان دارای اهمیت بالایی است معرفی نموده و فرمودند اینکه عده ای از اقشار خاص از غالب امکانات و مواهب جامعه بهره مند بوده و عده ای دیگر حسرت آن را به دل داشته باشند در نظام اسلامی قابل قبول نیست.

نتیجه گیری:

بر اساس یافته های تحقیق، بحران به عنوان یک پدیده اجتماعی به اشکال مختلف و در سطوح متفاوت حادث و با هر سمت و سویی به سرعت جهت سیاسی به خود گرفته و بخش یا کل نظام سیاسی را مورد

تهدید و یا خطر قرار می‌دهد. در نتیجه «مدیریت بحران» با بکارگیری ابزار هایی که در متن مقاله به به آن‌ها اشاره گردید مورد تاکید محقق می‌باشد بنابراین کاری که بر عهده ماست، این است که این بیانیه را به‌عنوان یک متن راهبردی و راه‌گشا، در دستور کار خویش قرار دهیم و متناسب با هر یک از مطالبات و مقاصد نهفته در آن، برنامه‌ریزی و تدبیر کنیم. رهبر انقلاب (مد ظله العالی)، به‌صراحت ما را مخاطب خویش خوانده و خواسته‌ها و توقعاتش را با ما در میان نهاده است. ما باید بی‌درنگ و دغدغه‌مندانه، احساس مسئولیت کنیم و نسبت خود را با مفاد و مضامین این بیانیه مشخص سازیم همان‌گونه که در این تحقیق عنوان شد، عدم برقراری عدالت و فساد یکی از دغدغه‌های اخیر در جوامع در حال گذر به ویژه جمهوری اسلامی ایران است که از این منظر دیدگاه مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) از متن بیانیه استخراج و داده‌های آن مورد تحلیل قرار گرفته که نتایج آن نیز ترسیم گردید. طبق بررسی انجام شده در این تحقیق، نابرابری اجتماعی، به تدریج، همبستگی گروهی جامعه را تحت تأثیر منفی خود قرار خواهد داد و به اصطلاح منجر به شکستگی موزاییک همبستگی ملی می‌گردد. از آن جا که همبستگی ملی از جمله مؤلفه‌های تأثیر گذار در امنیت ملی یک کشور است، بدیهی که از بین رفتن این مهم، با توجه به تعریفی از بحران امنیتی ارایه شد (یعنی مجموعه اقداماتی که منجر به تهدید منافع ملی کشور شود)، موجب ایجاد بحران امنیتی خواهد شد.

منابع:

- فرهنگ عمید (۱۳۹۳)
- فرهنگستان ادب و زبان فارسی (۱۳۹۶: ۶۵).
- متن بیانیه گام دوم مقام معظم رهبری (مد ظله العالی)
- ساوه‌درودی، مصطفی (۱۳۹۸). گام دوم انقلاب در دو حرکت (شناخت تهدیدات امنیتی، مقابله با تهدیدات امنیتی)
- بیانات مقام معظم رهبری، قابل دستیابی در www.khamenei.ir
- سایت اینترنتی رهبری به نشانی: www.Leader.ir
- ساوه‌درودی، مصطفی، (۱۳۹۹)، تقریرات درس مدیریت بحران های امنیتی -دانشکده علوم و فنون فارابی
- ساوه‌درودی، مصطفی، (۱۳۹۶)، نقش بصیرت در مهار بحران های امنیتی، فصلنامه اطلاعاتی و حفاظتی جامعه اطلاعاتی، سال ۱، ش ۳.
- بوزان، باری و دیگران، (۱۳۹۰)، چارچوبی برای تحلیل امنیت، ترجمه علیرضا طیب، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۹۶)، عدالت از نظر امام علی (ع)، انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۹۱)، امامت و رهبری، انتشارات صدرا.
- تاجیک، محمدرضا، (۱۳۹۴)، مدیریت بحران، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان، چاپ دوم.
- قدیریان، محمود، (سال پنجم، تابستان ۱۳۹۵)، تبیین بایسته های مدیران بحران در مدیریت بحران، فصلنامه امنیت پژوهی، تهران، دانشکده علوم و فنون فارابی.
- عبدالله خانی، علی، (۱۳۹۰)، «تهدیدات و امنیت ملی»، تهران، نشر موسسه ابرار.
- ساوه‌درودی، مصطفی، ۱۳۸۸، امنیت ملی، فرصت ها و تهدیدات، فصلنامه اطلاعاتی و حفاظتی جامعه اطلاعاتی، سال ۱، ش ۳.
- افتخاری، اصغر، (۱۳۹۰)، «تحلیل محیط امنیتی»، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- افتخاری، اصغر، (۱۳۹۱)، «نظریه های اسلامی امنیت»، تهران، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۳۰، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- کاظمی، علی اصغر، (۱۳۹۲)، مدیریت بحران های بین الملل، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
- مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمؤمنین (ع)، انتشارات ققنوس.
- ساوه‌درودی، مصطفی، (۱۳۹۵)، گام دوم انقلاب در دو حرکت، فصلنامه فقه اطلاعاتی، سال ۱، ش ۴.